

Índex general

Nota preliminar	V
El repertori. Temàtiques d'aquest volum	1
Críteris d'ordenació i d'edició comparativa	2
Fisonomia musical	5
1r. Aspecte Modal i Tonal. Sistemes d'organització melòdica	7
2n. Particularitats de tipus melòdic	17
3r. Particularitats de tipus rítmic	61
4t. Breu observació de les formes emprades	65
5è. Aspectes varis de fisonomia musical	67
Cançons	71
Llista de sigles i abreviacions identificatives	365
Notes a les cançons	367
Índex de títols	409
Índex d'inicis literaris o primers hemistiquis	410
Fonts diverses dels textos	416
Bibliografia	425

Índex de cançons

De tema històric, patriòtic i polític i de milícia

Els segadors	74	Qui hagués vista Catalunya	99
Bac de Roda	76	Les Baldriques	100
La presó del rei de França	82	Cançó del Tuta	101
Entrada a Berga	83	La "niña" de Manresa	103
La cançó dels carlins	84	La "niña" de Vic	104
Cançons de la guerra		La presa de Nouvil·les	105
dels carlins	85	La reina sentenciada	106
Cant dels ocells (a Carles III)	86	Els soldats	107
Els soldats de Carles III	88	Els soldats de les dobles	109
Les mosques de Sant Narcís	89	Les quintes	111
Els fusellers	90	Els quintos	112
Els fusellers de l'any 1804	91	Cançó de soldat	113
La de Bonaparte	92	La vida dels soldats	115
Havem de començar	93	La presa de Roses	116
Cançó de l'any 1808	94	La fiera malvada	117
Les dones de Girona	95	Salvat d'anar a la guerra	118
Els miquelets d'Espanya	96	L'ànima en pena	120
De guerres com aquesta	98		

<i>De lladres i bandolers</i>		En Becaina	209
		Galdiró	212
L'hostal de la Peira	130	Els fills a la presó	215
Cançó del lladre	140		
Boquica	147	<i>Novel·lescs</i>	
Los saltadors de camins	148		
L'hereu de la Forca	149	Angeleta	218
Tocasons	154	Maria	228
Pau Gibert	157	La filla del marxant	230
Serrallonga	164	L'estudiant de Vic	235
Serraller	169	Els estudiants de Tolosa	242
Xafarroques	173	La mort de la núvia	253
Els presos de Perpinyà	176	Bellcaire	270
El contrabandista	181	Mare i filla	272
Els contrabandistes (En Miqueló)	186	La mort i la donzella	275
El regiment de Collbató	188	La mort i l'enamorat	280
La mort del pare Jordi	189	Presentes de boda	283
Assassinat del rector		La ploma de perdiu	293
de sant Pere de Bianya	190	Maria, la soldada	300
El lladre de la cova	191	Isabel	303
El Cabrer	196	Mariagna	310
El pres d'Hostalric	198	La Roseta d'Olesa	311
Condemnat a la forca que		Francisca Ferrera	314
recomana els fills (En Joan Roig)	201	Marieta	317
Els lladres de Cerdanya	203	La noia robada pels soldats	318
De lladre a rei	204	Els tres dallaires	319
Contrabandistes de Castellar		La fugida	328
de N'Hug	205	Don Francisco	336
Els Rilis	206	La adúltera	347
Els paquetaires	207	La druda sorpresa	348
En Pau Cameneia		La cita	353
(En Pau Xemaneia)	208	La jutgessa	358

Nota preliminar

El cançoner tradicional troba en les anomenades cançons llargues una de les seves expressions més genuïnes. Les balades, el “*Romancer*” o les cançons narratives, com les designin els estudiosos segons els criteris que els menin, esdevenen el fons substancial i específic pel seu saber tradicional.

Mitjançant aquest repertori el poble ha expressat el seu sentir i ha fet perdurar alguns dels seus esdeveniments històrics, ha recordat els seus arguments llegendaris, ha donat volada a la seva inventiva i imaginació i s’ha complagut creant i recreant fabuloses facècies d’amors i d’odi amb desenvolupaments i finalitzacions de tot signe.

Com diu el Dr. Pere Bohigas en el pròleg del seu *Cançoner Popular Català*, “el gran vehicle d’expressió i de conservació d’aquesta poesia ha estat la Música”. És per això que davant la possibilitat de fer aparèixer un nou volum d’aquesta col·lecció de *Música Tradicional Catalana*, he cregut oportú organitzar el nou recull i l’estudi etnomusical pertinent sobre aquest repertori del qual, avui, en coneixem les seves melodies bé que d’aquestes, però, ens n’ha arribat una sel·lecció més o menys ample condicionada pel predicament que algunes han tingut per diverses raons. Altres, però, estan en igualtat de drets i condicions que les primeres, seguint l’opinió de Béla Bartòk, no han gaudit dels mateixos favors i varen caure pràcticament en l’oblit i en el desús.

Com s’explicarà més endavant, un dels objectius d’aquest volum és precisament el de retornar en igualtat de mereixements totes aquelles versions i variants que de les melodies en qüestió varen ser estampades en temps avui ja reculats sobre els temes i arquetips que s’agrupen, en els blocs que es determinaran, per a fer-ne la seva anàlisi comparativa i trobar uns trets d’identitat etnomusical.

L’estudi musical que se’n fa, tracta punts d’organització modal-tonal, melòdica, rítmica i formal, i aspectes varis de fesomia musical des del nivell d’observació global de tot el conjunt del repertori comparat. Després de l’edició de la part musical hi ha un llistat de sigles i abreviacions identificatives dels volums, reculls, etc..., d’on provenen les cançons, un capítol de notes crítiques i de procedència de cada una de les versions i variants, un índex d’inicis de primers hemistiquis, les fonts diverses dels textos editats i la bibliografia utilitzada per extreure’n la documentació que es dona. Com s’explicarà més endavant, i per circumstàncies diverses, aquest treball que teniu entre les mans es basa amb els materials que ens han arribat com a notacions musicals. Des de les notacions musicals donades per Francesc Pelagi Briz en els seus cinc volums (1866-1877), o les notacions il·lustratives

de Josep Piqué —que ja havia proporcionat notacions musicals a F. Pelagi Briz— pel volum de Manuel Milà i Fontanals; el “Romancerillo catalán. Canciones tradicionales” (1882), fins a les primeries dels anys 50 amb les cançons encara preses al dictat, i que devem moltes d’elles a la mà pacient del Mtre. Joan Tomàs, editades per Joan Amades en el conjunt de les seves obres.

La raó de fer-ho així ha estat perquè en el temps inicial d’organitzar la col·lecció on s’acomboia aquesta obra, eren pels anys 1979-80, ens mancaven uns tipus d’edicions que intentessin conjuminar l’aspecte divulgatiu amb certs interessos tècnics i estudis de caire pedagògic i científic, i calia donar un repertori que aleshores no estava a l’abast per posar-lo a disposició d’uns col·lectius més majoritaris.

Altres temàtiques, amb l’estudi analític corresponent vindran a completar —esperem-ho— la panoràmica de les relacions que presenten els assumptes tractats pel romancer tradicional i el seu comportament etnomusical.

Ara, per finir aquesta breu nota preliminar, voldria agrair a Elisenda Climent per prosseguir amb la iniciativa del seu pare, l’enyorat Enric Climent. Gràcies al seu encoratjament varen veure la llum els tres primers volums apareguts d’aquesta col·lecció, que el temps i les circumstàncies han sabut situar al lloc corresponent entre els seus afins. Vull tenir també un pensament de bona estima per a tots aquells que han expressat en un o altre manifest el favor que per la disciplina metodològica aplicada han trobat en l’ordenació dels cançoners suara esmentats —fins hi tot prenen-los de base quan organitzen certs aspectes en llurs estudis i edicions crítiques—, i mostrar encara el meu regreïament per l’ajut a les feines diverses que ha comportat la confecció d’aquest volum a tots els professionals que hi han intervingut. Molt particularment la cooperació que vaig rebre d’alguns dels qui en aquells dies eren membres de l’Associació de Recerca Etnomusicològica. Amb mesura diversa i manera distinta van prestar a aquesta obra un ajut ben estimable. A ells, doncs, un reconeixement sincer per la seva excel·lent col·laboració.

El repertori. Temàtiques d'aquest volum

Sota el títol de *Cançons narratives* s'agruparan les melodies que s'han pogut reunir sobre distints temes argumentals i que presenten el seu discurs narratiu segons les formes de l'anomenada cançó llarga de preferència.

El repertori d'aquest volum correspon a tres grans blocs temàtics que s'han establert de la següent manera. El primer és designat com de cançons de tema històric, patriòtic, polític i de milícia. L'integren els temes literaris que fan referència a aquells assumptes i també els que es relacionen amb guerres, més o menys identificables, o amb fets de quintos i de soldats.

El segon grup consisteix en una aplega de cançons de lladres i bandolers. Val a dir que algunes d'aquestes cançons ens presenten arguments fidedignes i certs, ja que els seus protagonistes varen ser individus d'existència provada avui, i tenim constància de les seves accions. No sempre, però, és així. Freqüentment l'inventiva popular crea mites i personatges a cavall entre la realitat d'uns fets i l'atribució d'aquests a un individu imaginari, com també succeeix contràriament: al personatge localitzable se li atribueixen accions totalment fictícies.

El tercer apartat ve constituït per cançons sobre argument novel·lesc. Habitualment els subjectes de les trames contades no són verídics, sí, però, determinades situacions, circumstàncies i entorns que s'expliquen en les cançons i que solen desenvolupar des de temàtiques d'amors contrariats i no correspostos fins a relacions incestuoses o crims passionals¹.

Segons opinió de Martí de Riquer, hom pot considerar tres elements com a fonamentals en el procés de gestació de l'actual romancer català servat per la tradició oral: l'element francès i provençal, per ell anomenat gàl·lic o ultrapirineu i que es troba ja al segle xv, l'element castellà, des de mitjans del segle xvi, i els elements de caràcter autòcton. Tots tres ingredients formacionals s'entrecreuen i amalgamen sovint en relacions i dependències difícils d'escatir².

No ha estat, però, objecte d'aquest estudi el fer distincions relatives a l'ancianitat més o menys acusada dels textos³, ni tampoc s'ha pretès fer diferències entre els materials que poden considerar-se verament autòctons d'aquells que mostren influències forànies.

Bé que determinats estudis acurats fets en aquest sentit han portat a poder identificar èpoques de formació del repertori, contextualització i factors històrics inherents al mateix, etc., els textos que s'han vist afavorits per aquest tipus de recerca no són encara suficients com per poder organitzar el gruix de les temàtiques narratives del nostre cançoner tradicional dins d'uns arquetipus que resultin determinants. Hibridacions, creuaments i mestissatges en els textos poden tenir el seu ressò en les melodies que els acompanyen amb llocs comuns o manllevés interessants.

Així, si la classificació de les cançons llargues, balades o romancer és un punt prou intricat en casos concrets, igualment ho és el determinar els blocs temàtics que

cal establir per a catalogar aquest material tradicional i, una vegada establerts aquells, agrupar els documents que integraran cada un dels conjunts de cançons.

Com ja s'ha dit, la pretesa d'aquest volum no és donar una referència extensa del nostre cançoner narratiu en els temes que aquí tracta donant-ne uns estudis d'aspecte historiogràfics, lingüístics i literaris. És el comportament etnomusicològic d'uns documents precisos i d'unes destinacions concretes el que ens va moure en el seu dia a traçar les premisses d'aquesta col·lecció. Nogensmenys important seria el fer-ho. En aquest sentit volem apuntar tant sols unes notícies sobre la primera de les cançons històriques que donem, *Els Segadors*, per haver esdevingut de manera consensuada l'Himne Nacional de Catalunya. Així, i com a mostra d'aquest ordre de coses, podeu consultar els treballs de Josep Massot i Muntaner; "Els Segadors", de cançó popular a himne patriòtic", de Salvador Pueyo, "Orígens de la música de 'Els Segadors'", i d'Oriol Martorell, "La consciència d'Himne Nacional", al llibre editat amb el títol *Els Segadors. Himne Nacional de Catalunya*. Departament de Cultura / Generalitat de Catalunya, 1983 - Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Generalitat de Catalunya, 1993, i "La Guerra dels Segadors", a *Cançons Populars de la Història de Catalunya*, de Xavier Robiró, Jaume Aiats, Valentí Girbau i Ignasi Roviró, del Grup de Recerca Folklòrica d'Osona, pàgs. 26-29. Editat per Farell editors, 2004.

Per identificar cada un dels conjunts de cançons sobre el mateix tema o sobre temes parents es respecta el títol amb què originalment aparegué. Si no hi figura cap títol concret, es deixa el seu *incipit* com a tal. En l'apartat de *Notes a les cançons* es trobaran els títols amb què varen aparèixer les versions i les variants quan aquelles difereixen del que s'ha donat en capçalera. Després de les fonts diverses dels textos es trobarà un índex correlatiu de tots els inicis apareguts amb la indicació, entre parèntesis, del títol amb què es varen publicar quan és el cas.

Criteris d'ordenació i d'edició comparativa

L'alcanç de l'estudi que precedeix a l'edició comparativa de les melodies és el de fer una recerca sobre la seva substància i contingut musicals i trobar-hi els trets comuns d'una fesomia etnomusical identificadora.

L'edició comparada de les melodies respon a uns criteris establerts a partir del corpus concret de materials utilitzats. Les diferents cançons trobades varen ser integrades en cadascun dels conjunts temàtics i arquetips establerts. Per fer-ho es va procedir al buidatge dels distints cançoners, reculls i publicacions que es troben en línia històrico-bibliogràfica des dels exemples musicals editats per Francesc Pelay Briz o Manuel Milà i Fontanals fins els compendis voluminosos de Joan Amades, passant per la documentació estampada en els Butlletins dels Centres Excursionistes, la Revista Musical Catalana (primera època), etc.

Les melodies s'han ordenat comparativament seguint l'ordre cronològic de la seva aparició. No se n'ha de considerar, doncs, cap com a model. El fet de figurar en un primer lloc de les versions o de les variants respon únicament a aquell fet.

S'ha establert com a principi fonamental la correspondència estròfica de les distintes variants d'una mateixa cançó. Aquesta correspondència, de vegades ben curiosa, esdevé un punt de reflexió molt interessant sobre el tema de la conjunció de text i música en les melodies servades per tradició oral. Així, doncs, podem observar com en la majoria de les ocasions, encara que sobre dissenys melòdics molt diferents, la textura formal esdevé idèntica per a un mateix text, o per a variacions d'aquest, com una constant generada pel seu ritme sil·làbic intern, la seva mètrica i la seva distribució estròfica.

És a través de l'observació formal de tota la documentació ordenada comparativament en cada un dels grups melòdico-rítmics (versions i variants), que es poden arribar a tenir, potser, uns marcs de referència sobre el comportament de les distintes melodies que han servit per a vestir i conservar en la tradició uns temes, uns arguments i uns arquetips concrets.

Les melodies s'han agrupat formant conjunts de versions i, dins d'aquestes s'hi troben les respectives variants. Així, doncs, entenem com a versions diferents d'una mateixa cançó aquelles melodies que difereixen substancialment les unes de les altres, podríem dir que mostren distints contextos quant als seus elements constitutius. Les variants, però, mostren un fons comú, com un procediment de base similar i que si bé es diferencien les unes de les altres per mutacions més o menys acusades de tipus melòdic i rítmic, solen presentar uns models força coincidents.

El número indicatiu de cada cançó es trobarà sempre amb negreta. Els números de les versions que d'aquesta es donen van amb tipus normal tot seguint el primer número i separat per un punt. Quan d'una versió se'n donen diverses variants, aquestes venen senyalades mitjançant un ordre alfabètic de la *a* a la lletra que correspongui, i es troba després del numeral que indica la versió. El número darrer indica l'ordre general de totes les melodies. Si el segon número no figura abans del signe alfabètic s'ha d'entendre que no s'ha trobat més que una versió i per tant aquell s'eludeix.

Exemples:

58.128

58 ≡ *Els Rilis* (Versió única sense variants)

128 ≡ Núm. d'ordre general.

69-1e 170

69 ≡ *La mort de la núvia*.

1 ≡ Versió 1.

e ≡ Variant e de la versió 1.

170 ≡ Núm. d'ordre general.

66.a 144

66 ≡ *La filla del marxant*.

a ≡ Variant a de la versió única

144 ≡ Núm. d'ordre general.

Per la transcripció de totes les melodies s'han seguit els criteris ja establerts en el volum I d'aquesta col·lecció; "Infants", pàg. 2, als quals remetem el lector. Totes les melodies són transcrites a l'alçada real en què es troben en les altres edicions. Malgrat l'arbitrarietat aparent que això pot suposar, degut a la diversitat tonal-modal en què les melodies es comparen, cal tenir en compte que un transport a *sol* última nota de totes les melodies hauria estat agreujant per a la praxis d'aquest recull ja que els seus àmbits haurien esdevingut, de vegades, impracticables.

En l'apartat dedicat a les notes de les cançons i en el cas de les tonades que figuren en els volums buidats i que coincideixen estrictament amb alguna de les melodies estampades amb anterioritat i per tant ja transcrites en aquest treball, s'hi indiquen com a *altra*, o bé *altres*, aquelles referències. Igualment, en les que són coincidents però es presenten en una altra alçada de so, s'hi trobarà la indicació de la seva alçada absoluta després de les sigles identificatives. En el cas d'haver-hi petites variacions rítmiques o melòdiques que afectin a un fragment breu d'una variant determinada, s'hi constata aquesta variabilitat.

Les lletres que identifiquen cadascuna de les variants es troben precedint cada una de les pautes en què la mateixa es desenvolupa.

Quant al text, es trobarà indicada la procedència de tots els que es donen en l'apartat titulat: fonts diverses dels textos.

Notes

1. Respecte a aquests factors de tipus històric i contextual, remetem el lector a la bibliografia concreta per a cada tema i per a cada cançó que es troba en les notes a les cançons.
2. Riquer, Martí de, *Història de la Literatura Catalana*, Part antiga. Vol. 3, pàg. 552, i Comas, Antoni, *ib.* Vols. 5-6, Part moderna. Ed. Ariel, Barcelona, 1984-1988. Veieu també Massot i Muntaner, Josep, "Sobre la poesia popular catalana," a *Revista de Dialectologia y Tradiciones Populares* (18), 1962, pàg. 421 i ss.
3. Encara que, com es veurà, en aquest sentit les seves textures se'ns mostren molt desiguals.